

YILDIRIM BAYEZİD'İN İNTİHARI MES'ELESİ

PROF. DR. M. FUAD KÖPRÜLÜ

Bundan altı yıl kadar evvel, gene bu sahifelerde çıkan küçük bir yazımda (*Yıldırım Bayezid'in esareti ve intiharı*, Belleten 2, 1937, s. 591 - 603), şark ve garp tarihçileri arasında eskidenberi ihtilafli iki mes'ele olarak sürüklenip giden meşhur demir kafes rivayeti ile, Yıldırım'ın eceli ile mi yoksa kendisini zehirlemek suretiyle mi öldüğü mes'elesini tetkik ederek, her ikisinde de müsbet neticelere varmıştım. Bu hususta kullandığım usûl, o zamana kadar kullanılmış olan metinler tenkiydi usûlünden başka, bahis mevzuu olan şahsiyetlerin psikolojisini ve o devrin umumî telâkkiyelerini de göz önünde tutan, daha geniş ve tam mânâsiyle tarihî bir usûl idi: Bu devirden daha evvel ve daha sonra, Yakınşark İslam - Türk dünyasında *demir kafes* âdetinin mevcut olduğunu, Yıldırım'dan başka birtakım tarihî şahsiyetlerin de "yüzük taşlarının altında sakladıkları," zehir vasıtasıyla intihar etmiş bulduklarını birtakım misâllerle göstermiştim. Tarihî metinleri tenkiyd ve mukayese ederken de, bunları yazan tarihçilerin psikolojilerini ve eserlerini kimler için ve ne gibi maksatlarla yazdıklarını bilhassa tahlile çalışmıştım. Bu tetkiyk neticesinde, gerek *demir kafes* rivayetinin, gerek *intihar* hâdisesinin doğruluğu bence kat'î surette meydana çıkmıştı.

Sonradan, bu mes'eleye temas eden Dr. P. Wittek bu neticeyi kabûl etmiş olduğu gibi [*De la défaite d'Ankara à la prise du Constantinople*, Revue des Etudes Islamique, 1938, I, s. 15], Timur'un 1402 Anadolu seferi hakkında güzel bir monografi çıkaran Marie-Mathilde Alexsandrescu-Dersca da, bu husustaki fikirlerime iştirâk etmişti [*La Campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Bucarest 1942, s. 94].

Mükrimin Halil Yinanc, *İslâm Ansiklopedisi*'nin 15 inci cüzünde çıkan Bayezid I mekalesinde, *demir kafes* rivayetinin doğruluğunu kabûl ettiği halde, *intihar* mes'elesinin kat'iyen esassız olduğunu iddia eylemektedir. Mekalesinin bibliyoğraf-

yasında, benim bu husustaki yazımdan bahsetmesine bakılırsa, orada ileri sürülen birçok delillerin kendisini tatmin edemediğine hükmetmek lâzımdır. Onun bu mes'ele hakkında düşündüklerini temamiyle göstermek için, mekalesinin bu husustaki satırlarını ayıyıyla alıyorum :

«Bâzı Âl-i Osman tarihleri, Timur'un Bayezid'i serbest bırakmak niyetinde iken, onunla yaptığı bir mülâkat neticesinde, bundan vaz geçip, onu «Semerkand'e götürdükten sonra oradan geri göndereceğini söylediğini, bu söz üzerine ümitsizliğe düşen osmanlı padişahının kendini zehirleyip hayatına son vermiş olduğunu zikrederler. «*Âşıkpaşazâde ve Neşri* tarihleri ile «anonim Âl-i Osman tarihleri, Bayezid'in bu suretle intiharını yazdıkları halde, bunlar ile aynı zamanda yaşamış ve eserlerini yazmış olan *Şükrül-lâh. Enverî, Karamanî Mehmed Paşa, Acem Hâmidî, Konyalı Mehmed bin hacı Halil* ve nihayet *Behiştî* onun eceli ile öldüğünü söylerler. Bunlardan *Behiştî*, hummâ-yı muhrık'a'dan öldüğünü yazar. Bizans tarihçisi *Ducas*, «Bayezid'in kendini zehirlediği mervi olduğunu söyler.

«İntiharını nakleden müellifler vak'anın içinde bulunup bize bunu «nakletmiş olsalar, yahut, vak'aya şahid olan ifadeleri mevsuk kimselerden öğrenerek râvîlerinin isimleri ile bize bildirmiş olsalardı, «intihar rivayetine belki bir kıymet izafe edilebilirdi. Halbuki 10 sene kadar «*Bursa ve Edirne*'de oturup Çelebi Sultan Mehmed'in evlatlarını okutmuş «ve Padişah ve bütün Osmanlı ricali ve erkânı ile yakından temas etmiş «olan *İbn 'Arabşâh*'in, memleketine döndükten sonra, yazmış olduğu *Timur Tarihi*'nde, Bayezid'in eceli ile öldüğünü zikretmesi ve intihar'dan rivayet kabilinden bile olsa hiç bahsetmemesi şayanı dikkattir: ve intihar «hikâyesinin osmanlı sarayınca ve ümerâsınca bilinmediğini «göstermektedir.

«Diğer taraftan, Bayezid'in ölümü ferdâsında Akşehir'de bulunan *Timur tarihçileri*'nin merhum Sultanın nefes darlığından ve hunnak hastalığından muztariben öldüğünü söylemeleri, onun eceli ile öldüğünü «göstermektedir » (s. 388-389).

M. H. Yinanc'ın, intihar hâdisesi hakkında benim mütalealarımı red ve tenkıyd etmek isteyen bu satırlarını, her bakımdan, çok zayıf ve tezatlarla dolu bulduğumu itiraf edeyim. Bu tenkıyd ve mütaleaların mahiyetini daha açık olarak gösterebilmek için, bunları şu suretle hulâsa etmek kabildir:

I. Bayezid'in intiharını kaydeden tarihlerle aynı zamanda yazılan diğer birtakım osmanlı tarihleri, onun eceli ile öldüğünü ifade ederler.

II. İntihardan bahseden tarihçilerden hiçbiri o devir-

de yaşamış olmadığı gibi, rivâyetlerini de bu vak'aya şahid olanlardan işitip nakletmiş değillerdir.

III. Çelebi Sultan Mehmed devrinde *Bursa* ve *Edirne*'de oturup hükümdar ile ve osmanlı ricali ile yakın münasebetlerde bulunan İbn Arabşâh, memleketine döndükten sonra yazdığı *Acâib ül-Mağdûr*'da bu intihar rivâyetinden hiç bahsetmez. Demek bu rivâyet, osmanlı sarayında ve osmanlı ümerâsı arasında tamamiyle meçhûl idi.

IV. Bu vak'aların şahidi olan Timur devri müverrihleri, umumiyetle, onun eceli ile öldüğünü yazarlar.

Bayezid'in intiharı rivâyetini isbât için ileri sürmüş olduğum muhtelif psikolojik âmillere hiç ehemmiyet vermeyerek, bu hususta yalnız kaynakların tenkıydi ile iktifa eden ve mes'elenin hallini yalnız bundan bekleyen M. H. Yinnanc'in, bu hususta da ne kadar aldandığını ve tezatlarına düştüğünü kısaca göstereyim. Onu bu mes'elede şaşırtan ve yanlış neticelere sürükleyen başlıca sebep, kaynak tenkıydi hususunda çok dar bir görüşle hareket etmesi, ve bahsettiği müelliflerin nasıl bir zihniyetle hareket ettiklerini, eserlerini kimler için ve ne gibi bir maksatla yazdıklarını hiç düşünmemesi -yahut, düşünmek istememesi- dir. Eğer benim mekalemi biraz dikkatle okumak zahmetine katlanıyorsa, yukarıda hulâsa ettiğim delillerinin, intihar rivâyetini o kadar kat'iyetle inkâra kâfi gelemeyeceğini anlar, hattâ, birdenbire en kuvvetli gibi görünen ikinci delilinin ne kadar esassız olduğunu gösterecek en kat'i vesikayı yine orada bulabilirdi. Bu küçük istıttattan sonra, onun delillerinin mahiyetini birer birer tahlil edelim:

I. Birinci delil, hakikatte, intihar aleyhinde bir delil sayılamaz. Bir kısım osmanlı tarihlerinde *intihar*'dan, diğer bâzılarında Bayezid'in *eceli ile* öldüğünden bahsedilmesi, XV. asırda, her iki rivâyetin de mevcut olduğunu anlatır; ve "osmanlı sarayında ve osmanlı ümerâsı arasında intihar rivâyetinin tamamiyle *meçhûl* olduğu,, hakkındaki iddianın büsbütün esassız olduğunu göstermek suretiyle, M. H. Y.ın lehine değil aleyhine çıkar. Biz, mekalemizde, osmanlı sarayı ile alâkalı tarihçiler tarafından yazılan eserlerde, "Bayezid'in eceli ile öldüğü,, rivâyetinin mü-

dafaa edildiğini, daha ziyade halka mahsus ve daha serbest bir kalemlle yazılmış kaynaklarda ise intihar rivâyetinin mevcut olduğunu göstererek, bunun sebeplerini oldukça etraflı bir surette îzaha çalışmış idik. M. H. Y., osmanlı kaynaklarının bu farklı mahiyeti hakkında hiçbir şey söylememekle beraber, Bayezid hakkındaki bu makalesinde, yalnız intihar meselesi değil umumiyetle Bayezid'in şahsiyeti hakkında, *hânedâna mensup* tarihçilerin görüş tarzlarına iştirâk etmekte, ve *halka mahsus* serbest kroniklerde onun aleyhinde ileri sürülen birtakım tenkiydlere hiç ehemmiyet vermemektedir. Bu büyük hükümdar hakkında tamamiyle *subjectif* fikirler besleyen, ve bu sebeple onun hakkındaki bütün tenkiydleri, tarihf *réalité*'ye uysun veya uymasın, çürütmeğe çalışan kıymetli meslekdaşımızın, intihar meselesi hakkında da osmanlı vak'anüvislerinin klâsik telâkkiyelerine bağlı kalması, işte bundan dolaydır.

II. M. H. Yinanc, birdenbire en kuvvetli gibi görünen ikinci mütaleasını kökünden çürütecek kat'î delil'i, dikkatla okumak zahmetine katlanmış olsaydı, bahsetmiş olduğu mekalemizde bulabilirdi. Bakınız, nasıl: Ben o mekalemde *demir kafes* rivâyetinden bahsederken, *‘Aşıkpaşazâde*'nin bu rivâyeti “Ankara harbinde Sultan Bayezid maiyetindeki solaklardan olup *Akşehir*'de ölümüne kadar yanında kalan ve sonra Mehmed I. zamanında *Amasya dizdarı* ve Murad II. devrinde *Bursa naibi* olan bir şahitten naklettiğini,, açıkca yazmıştım (s 593). *‘Aşıkpaşazâde*, Bayezid'in Ankara harbinden sonraki zamanları hakkında, bu Koca Naib'den malûmat aldığını şu satırlarla gayet açık ve kat'î olarak anlatmaktadır:

«*Suâl*: Ey derviş! Sen hod ol cenkte bile (beraber) değildin; ya mâcerâyı «kimden nakledersin? *Cevap*: *Bursa*'nın bir naibi vardı ve ol Bayezid Han'ın «solağı idi. Ol vakıt kim Han'ı tutmuşlar, ol dahi bile imiş; Bayezid Han kim «Allah rahmetine vardı, ol dahi bile (beraber) imiş. Fakir dahi ana sordum: «Timur, Bayezid Han'ı nice sakladı? Eyitti: taht-ı-revan kafes gibi iki at ortasında; her vakıt kim göçerlerdi, kendü önünce yürütürlerdi. Kaçan konsalar, kendi «çadırı önünde kondururlardı. Ol *Koca Naib* kim derin (derim), Sultan Mehmed'e «vardı; Sultan Mehmed *Amasya hisarı*'nın dizdarlığını verdi. Kaçan kim pîr oldu, «Sultan Murad onu *Bursa*'ya getirdi, naibliğin verdi. Fakir bu hikâyeti andan işittim» (*‘Aşıkpaşazâde tarihi*, İstanbul basması, s. 79).

Bu satırlar bize kat'î olarak anlatıyor ki, müverrihimiz'in Yıl-

dırım'ın esareti ve ölümü hakkındaki malûmatı, doğrudan doğruya bu *Koca Naib*'in şehâdetine dayanmaktadır. Ölümüne kadar Bayezid'in yanında bulunduğu anlaşılan bu şâhidin, onun intiharı hakkında da 'Aşıkpaşazâde'ye malûmat vermiş olması pek tabiidir. İşte bu suretle, Bayezid'in intiharı rivayetini 'Aşıkpaşazâde'nin "doğrudan doğruya o vak'anın şâhidi bulunan,, *Koca Naib*'den aldığı meydana çıkmış oluyor. Ben, Bayezid'in intiharından bahsederken, bir kaç sahife evvel *demir kafes* rivayetini anlatırken zikretmiş olduğum bu çok mühim kaydı tekrara lüzum görmemiştim. M. H. Yıncanc'ın buna dikkat etmemesi de belki bundan ileri gelmiştir. Eğer dikkat etmiş olsaydı, "*intiharı nakleden müellifler vak'anın içinde bulunup bize bunu nakletmiş olsalar, yahut, vak'aya şâhid olup ifadeleri mevsuk kimselerden öğrenerek râvîlerinin isimleri ile bize bildirmiş olsalardı, intihar rivayetine belki bir kıymet izafe edilebilirdi,*" tarzında, tamamiyle kendisini tekzip edecek bir mütaleada bulunamazdı. Yıldırım'ın esaretinden ölümüne kadar yanında bulunan *Koca Naib*'e istinat eden 'Aşıkpaşazâde, açıkça görülüyor ki, M. H. Y. 'ın *metodolojik* prensiplerine göre dahi, bu hususta en inanılabilir ilk kaynaktır.

III. 'Aşıkpaşazâde'deki bu mühim kayda dikkat etmeyen M. H. Yıncanc, bilhassa İbn 'Arabşâh'ın bu intihardan hiç bahsetmemesini, en kat'î bir delil olarak ileri sürüyor; ve hattâ bu sükûtta "osmanlı sarayında ve devlet ricali arasında böyle bir intihar rivayetinin tamamiyle meçhûl olduğu,, neticesini bile çıkarıyor. Halk için yazılmış birtakım osmanlı tarihlerinde, daha XV. asırdan başlayarak, intihar rivayetinin mevcut olduğu. XVI. asırda bile bu rivayetin devam ettiği, birtakım Mısır tarihlerinde ve arap kroniklerinde de muhtelif şekillerde *intihar* ve *zehirlenme* rivayetlerinin mevcudiyeti göz önüne alınırsa, sadece İbn 'Arabşâh'ın sükûtundan böyle bir netice çıkarmanın ne kadar *mübalegalı bir tâmin* olduğu kendiliğinden anlaşılır. M. H. Yıncanc gibi *tâmin* ve hatta *terkip*'den çok korkan ihtiyatlı bir tarihçinin nasıl olup ta böyle bir hüküm verdiğini, doğrusu, anlayamıyorum. Şimdi bunu bir tarafa bırakarak, İbn 'Arabşâh'ın, M. H. Y. tarafından en kıymetli kaynak olarak telâkkî edilen 'Acâib ül-Mağdûr adlı meşhur eserinde bu intihar hâdisesinden bahsedilmemesinin sebeplerini araştıralım; ve bu sükûtun, bu rivayeti kat'î surette reddetmek için bir delil olup olamayacağını tetkik edelim.

Çelebi Sultan Mehmed zamanında osmanlı sarayı hizmetinde bulunup birtakım türkçe eserler de vücade getirmiş olan İbn 'Arabşâh'ın 'Acâib ül-Mağdûr'u, umumiyetle bilindiği gibi, Timur aleyhinde yazılmış bir eser olmakla beraber, müellif *Semerkand* hayatını ve o devrin ilmî muhitlerini çok iyi bildiği için, cidden kıymetli birtakım malûmatı ve canlı tavsifleri ihtiva etmektedir. *Bursa* ve *Edirne*'de en yüksek siyasî ve ilmî muhitlerde yaşadığı cehetle, İbn 'Arabşâh'ın o devir osmanlı hayatını ve o muhitlerde yaşayan an'aneleri de çok iyi bildiğinden hiç şüphe edilemez. Fakat bütün bunlara rağmen, onun "hislerine mağlûp ve mutaassıp bir müslüman âlimi,, olduğu da hiç unutulmamak lâzımdır. Eserlerinden, Timur'a karşı beslediği düşmanlık hisleri kadar osmanlı hânedânına bağlılığı da hesaba katılmak şartıyla, istifade edilebileceğini, M. H. Y. herhalde çok iyi bilir. Evvelce de yazmış olduğum gibi, onun *demir kafes* rivayetinden bahsetmesi, nasıl, "bu mes'eleyi hiç olmamış gibi göstermek isteyen Timur vak'anüvislerine karşı bu cihangiri lekeleyerek,, maksadından ileri gelmişse, *intihar*'dan bahsetmemesi de "gâzî ve mücahid osmanlı sultanını *intihar* gibi dine mugayir bir lekeden kurtarmak,, istemesinden dolayıdır. Yoksa, Koca Naib'in şehâdetinden de anlaşıldığı gibi, Çelebi Mehmed zamanında Yıldırım'ın intiharı rivayeti, yalnız, sarayda ve devlet ricali arasında değil, ordu ve halk muhitlerinde de kuvvetle yayılmıştı; ve İbn 'Arabşâh'ın bunu bilmemesine hiçbir suretle imkân yoktu.

Şimdi burada, M. H. Yınac'a bir suâl sormak isteriz: onun her suretle itimada lâyık bir müverrih olarak tanıdığı İbn 'Arabşâh, Timur'un, Yıldırım'ın zevcesi *Prenses Despina*'ya kendi umumî ziyafetlerinde şarap dağıttırıldığını yazmaktadır. Müverrih Gelibolu'lu 'Âlî'nin, üzerinde birçok mülâhazalar yürüttüğü, ve XIX-XX. asırlardaki garb müverrihlerinden bâzıları tarafından kabûl ve bâzıları tarafından reddolunan bu rivâyet hakkında M. H. Y. ne fikirde bulunuyor? İbn 'Arabşâh'a karşı beslediği kat'î itimâd'a göre, herhalde bunun doğruluğundan da şüphe etmesi ıycab eder. Eğer böyle ise, Yıldırım gibi mağrur ve mütehevir bir hükümdar üzerinde, bunun ne gibi ruhf tes'irler yapabileceği pekâlâ tahmin olunabilir. Yollarda demir kafeste muhafaza edilen, sevgili zevcesine karşı böyle bir hakarete bulunulduğunu gören, ve nihayet, *Semerkand*'e götürülerek oradaki *zafer alayı*'nda

teşhir edileceğini anlayan esir padişah'ın, intihara karar vermesinden daha tabii ne olabilir? Mamafih, bütün bu psikolojik âmiller bir tarafa bırakılsa bile, M. H. Yınanc tarafından tâkip edilen "dar mânasiyle filolojik mahiyetteki,, *kaynaklar tenkiydi* usûlüne göre dahi, -doğrudan doğruya bu vaka'ları görüp bilen-Koca Nâib'in şehâdetine dayanan 'Âşıkpaşazâde'nin ifadesi, bize göre sırf ve dînî subjektif sebeplerle intiharı büsbütün meskût geçen ve esasen daha sonraki bir devirde Anadolu'da yaşamış bulunan İbn 'Arabşâh'ın ifadesinden elbette daha çok itimada lâyıktır. İntihar rivayetini duyduğu muhakkak olan bu müellifin, bunu çürütmeğe kalkışmaması da, bir bakımdan, kendisinin buna inanmış olduğunu anlatabilir.

VI. Umumiyetle bu vak'alara şâhid olan Timur devri müverrihlerinin, Bayezid'in eceli ile öldüğünden bahsetmeleri ve hattâ hastalığının mahiyetini dahi zikreylemeleri, intihar hâdisesini reddetmek için bir delil teşkil etmez. Vaktiyle de yazmış olduğumuz gibi, eserlerini doğrudan doğruya hükümdarın arzu ve iradesine göre vücade getiren bu resmî vek'anüvisler, Timur'un Bayazid'e karşı çok âlîcenâb bir tarzda hareket ettiğini ve çok lûtuftkâr davrandığını isbata çalışmışlardır. Nizâm Şâmî, Hâfız Abrû, Şerefeddin Yezdi gibi müelliflerin bu gayretine, daha sonra *Ravzat üs-Şâfâ* müellifi de -babasının, Bayezid'in esaretine şâhid olan Seyyid Ahmed Tarhan'dan naklettiği ifadeleri tesbit etmek suretiyle (c. VI, s. 195)- iştirak etmiştir. Bunlarda, *demir kafes* hikâyesi ve *Prens Despina'nın* Timur meclisinde *sâkîlik* etmesi gibi İbn 'Arabşâh'da mevcut rivayetlere de tesadüf edilmez. Timur devri vak'anüvislerinin, bütün bu hâdiseler gibi *intihar*'dan da bahsetmemeleri, eğer bu kadar kuvvetli bir delil ise, M. H. Yınanc *demir kafes* rivayetinin doğruluğuna inanırken, neden bu hâdiselere şâhid olan Timur tarihçilerinin sükûtu na ehemmiyet vermiyor? Demek oluyor ki, her nedense İbn 'Arabşâh'ın ifadelerine çok kıymet veren arkadaşımız, Timur müverrihlerinin ona mugayir olan rivâyetlerine inanmamaktadır.

Vaktiyle, *demir kafes* rivayetini yazan şair *Hadîdî* ile diğer bâzı osmanlı müverrihlerini çürütmek isteyen Hoca Sâdeddin, Şerefeddin Yezdi'nin bundan bahsetmemesini en büyük bir delil olarak göstermişti; şimdi M. H. Y. da, tıpkı onun gibi, *intihar* rivayetini çürütmek için, Timur müverrihlerinin bundan bahsetme-

melerini bir delil olarak kullanmak istiyor. Eğer arkadaşımız, aynı kaynaklara dayanarak *demir kafes* rivayetini de inkâr etmiş olsaydı, daha mantıklı bir harekette bulunmuş olurdu. Hâlbuki İbn 'Arabşâh'ın ifadesini kabûl etmekle, Timur devri tarihçilerinin bu husustaki sükûtlarını, muayyen bir maksatla yapılmış gibi telakkıyı ettiğini göstermektedir; lâkin, diğer taraftan, *intihar* rivayetini çürütmek için onların sükûtunu bir delil olarak kullanmakla, garip bir tezada, bir mantıksızlığa düşmüş oluyor!

* * *

Yıldırım Bayezid ister intihar etmiş ister etmemiş olsun, ister kafese konulmuş yahut konulmamış olsun, asıl tarih bakımından, bu gibi teferrütat mes'elelerinin hiçbir ehemmiyet ve kıymeti olmadığını, bir defa daha tekrar etmek isterim. Daha bu husustaki ilk mekalemi yazarken, alelâde bir *tecessüs mevzuu* olan bu gibi hâdiseler üzerinde durmakla tâkip ettiğim asıl maksat, *Kaynakların tenkıydi* mes'elesinde, dar mânâsiyle filolojik bir tenkıyde saplanmanın kifayetsizliğini göstermek, ve her müellifin zihniyetini, telakkıyerini, gayesini gözden kaçırmamak yâni psikolojik âmillere de kıymet vermek iycab ettiğini anlatmaktı; bundan başka, bu gibi mes'elelerin tetkikiinde, daha evvelki ve sonrakı zamanlarda bunlara mümasil şeylerin mevcut olup olmadığını araştırmak lüzumunu da tebarüz ettirmek istemiştim. Demir kafes ve yüzükdeki zehirle intihar gibi — bâzı tarihçiler tarafından âdeta bir *masal motifi* telâkkıy edilen — şeylerin, Yıldırım'ın esareti hâdisesinden evvel ve sonra Yakınşark İslâm - Türk âleminde mevcut olduğunu, sırf bundan dolayı tetkik etmiş, ve birtakım misâllerle meydana koymuştum.

Bayezid I. devrinin kronolojisi hakkında ilk defa olarak çok mü-kemmel bir monoğrafi vücade getirmek suretiyle osmanlı tarihinin karanlık devirlerinden birinin aydınlatılmasına büyük nisbette hizmet eden kıymetli meslekdaşımızın bu yazısını okuduktan sonra, kaynak tenkıydi mes'elesine bu kadar ehemmiyet vermekle hiç aldanmadığımı birdefa daha anladım. Çünkü, M. H. Y. gibi çok geniş ve sağlam malûmata sahip bir tarihçinin bile, *kaynak tenkıydi* meselesine lüzumu kadar ehemmiyet vermediği zaman, ne gibi yanlışlıklara düşeceğini, yukarıdaki tenkıyd ve izahlarımız kâfi derecede anlatmıştır sanırım. Yıldırım Bayezid'in şahsiyeti

ve Ankara harbinin netfceleri hakkında arkadaşımızın ileri sürdüğü mütaleaların bir kısmı, benim kanaatime göre, *tarihî vâkıalar*' dan ziyade, muharririn Yıldırım Bayezîd'e karşı beslediği *subjectif fikirlere* dayandığı için, doğru olarak kabul edilemez; onun adâletini isbat için, " rüşvet alan kadıları yaktırmak istemesi „ gibi tamamıyla m a s a l mahiyetinde rivayetlere yer verilen bu mekalede, halka mahsus eski osmanlı tarihlerinde ona karşı yapılan bâzı tenkiydlardan hiç bahsolunmaması, yahut, birtakım haklı tenkiydlarin şiddetle reddolunması, bu güzel yazıya, *objectif* bir tetkikykten ziyade âdeta bir *apologie* yâni bir müdafaanâme mahiyeti verdirmektedir. İşte, arkadaşımızın *intihar* meselesini bu kadar şiddet ve kat'iyetle r e d d e k a l k ı ş m a s ı ve bu husustaki kaynakların t e n k i y d i ni tamamıyla i h m â l etmesi de, sırf mekalesinin bu *apologétique* mahiyetinden ileri gelmektedir sanıyorum.

Yıldırım Bayezid gibi, Haçlılar'a kaşı, islâm âleminde büyük akisler uyandıran Niğebolu zaferini kazanmış büyük bir gâzî ve mücahit Sultan'ın *intihar* suretiyle hayatına son vermesi, medreseden yetişmiş eski klâsik osmanlı tarihçileri gibi, belki de hiç haberi olmadan hissen o te'sir altında kaldığı anlaşılan serbest düşünceli arkadaşımızı da eskidenberi üzmüş olacak ki, *kaynak tenkiydi* meselesine pek sathî bir ehemmiyet vererek, daha ziyade, bu hususta evvelce edinmiş olduğu fikrin müdafaasına çalışıyor. Hâlbuki, bu türlü hissi müdafaaların, ilk kaynakların dikkatle tenkiyd ve mukayesesı sayesinde elde edilen sağlam ve *objectif* netfceler karşısında nasıl kuvvetsiz kaldığı, yukarıdaki izahlarımızdan sonra, k a t ' i s u r e t t e anlaşılmıştır sanırız.

Ankara - 23 Temmuz, 1943

